

Trebež - Trebčeva hiša

Trebež se imenuje velika in za Javornik posebna hiša, ki je predstavljala dom mnogim stanovalcem in jo zato lahko razumemo kot delavsko kolonijo. Spomini nanj bi bili lahko tudi zanimivi za antropološko raziskovanje kulturne dediščine Javornika. Prijateljica Marinka Polc je vrsto let po drugi svetovni vojni stanovala v Trebežu, pri družini Antona Polca. Z njo sva v prijateljskih stikih od zgodnjih otroških let, vse odtlej, ko sva v nesrečnem letu 1941 bili sošolki v prvem razredu nemške osnovne šole, ki je bila tedaj v stari šoli na Koroški Beli. In po njenem pričevanju sem zapisala naslednje utrinke spominov na Trebež.

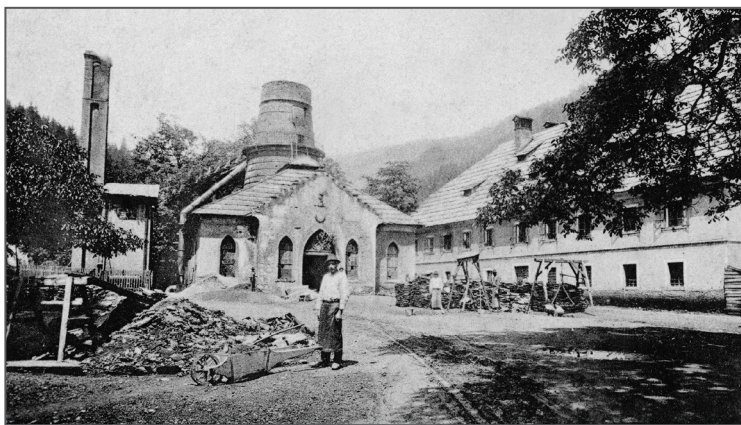
Hiša Trebež je bila zgrajena kot tovarniško skladišče. Prvi stanovalci so dobili v njej samo en velik prostor, ki so ga kasneje preuredili v več prostorov. Večinoma v prostorne bivalne kuhinje in cimre, kot se je reklo spalnici. V Trebežu se je izmenjalo mnogo strank. V času, na katerega se nanaša to pričevanje, je bilo 15 strank in kar 49 otrok. V hiši je gostovalo gasilsko društvo. Takrat so bile v Trebežu družine z naslednjimi priimki: Bohinc, Praprotnik, Mrak, dve družini bratov Beguš, Jagodic, Vidic, Kržišnik, Klinar, Gašperin, Polc, Stare, Novak, Malej, Dolinar. Moški so bili večinoma zaposleni v javorniški tovarni, ženske pa so bile večinoma doma in gospodinje. Ker je bila javorniška »ozkotračna« tovarniška proga (promet) speljana ob hiši, kjer so bili nekoč vrtovi, se je hiša stresala ob vsaki vožnji vagonov, ki so bili naloženi s tonami železa (traverze). Na ovinku so zavore predirno cvilile. Lahko si predstavljamo, kako moten je bil počitek stanovalcev, delavcev, ki so večinoma delali na tri šihte. V hiši je bilo veliko podstrešje, kjer je imela vsaka stranka prostor za svoj leseni »koč«, kamrico za družinsko šaro, v kateri je kdaj prespal tudi kakšen »koštar«. To so bili mladi še »ledik in frej« delavci. Pri kakšni gospodinji pa so bili na hrani. Na Javorniku je bilo več družin, ki so imeli »koštarje«. Na podstrešju je imela vsaka stranka speljane vrvi za sušenje perila. Bil je pa tudi strašen, a privlačen prostor za otroke, ki so zgoraj zaradi prostornosti najraje tekali in se šli skrivalnice. Razsvetljeno je bilo le s skromno žarnico. To je bil čas, ko so se otroci svobodno igrali v skupinah, potepali so se lahko daleč od Trebeža, a domov so se morali vračati ob času, ki so ga določili starši. Bosopeti so se izgubljali in raziskovali steze Zastrane proti Koroški Beli in Zaštreke od Javornika proti Jesenicam in »posvojili« Jakobov travnik. Biti

bos je zgodba vseh nekdanjih javorniških otrok. Ni šlo le za »šparanje« obutve in splošno pomanjkanje, ampak za generacijo, ki ni bila razvajena pač pa utrjena in kljub tovarniškemu okolju tesno povezana z naravo. Najlepši spomini pa so vezani na Belško polje (kjer danes stoji Acroni), kamor so vsi javorniški otroci bežali pred tovarniško sivino na polja, stezice še posebno poleti. Takrat, ko so se hodili kopat v Struge - terast okljuk Save, v katerega se je izlival gost črn potok Javornik. V Strugah se je marsikateri otrok naučil plavati. Ker je bila voda zelo mrzla, so na obrežju kurili ognje in greli premrla kolena. Mimo Trebeža se je šlo na Pristavo, od koder so čudoviti otroški spomini na šumeči »kraherle« in blede malinovec, a iz pravih malin. Ali nižje skozi gozd v »Čopov rot (rov)«.

V Trebežu so imeli odlično vodo, ne v hiši, pač pa v dveh zidanih koritih zunaj. Izpod Karavank je tekla noč in dan. Ob hiši je bila še zidana prostorna pralnica s koriti in tremi velikimi kovinskimi kotli, pod katerimi se je kurilo za toplo vodo oziroma za kuhanje belega perila. Tudi za splakovanje perila tu ni nikoli primanjkovalo vode, saj so nekateri prihajali splakovat s »koretami« (ročnimi vozmi) celo iz Borovelj. Drugi pa na rake Sedejevega mlina. Postopek pranja se je odvijal po naslednjih etapah: 1. Namočiti v koritih! 2. »Nažajfati« vsak kos perila posebej, pustiti stati čez noč! 3. Splakniti, nato v topli vodi z radionom žuljenje na leseni rebrasti »mašini«, ki je bila ponavadi že zglajena od rabe. To je bilo težko delo za ženske. Šihtarske cunje so se tudi krtačile s sirkovo krtačo. 4. Splakniti! 5. Kurjenje kotla in kuhanje perila; ko je pričelo vreti, se ga je obračalo z lesenim obračalnikom na dolgem ročaju. Prašek - modri radion, ali ostanki mila, tudi doma narejenega. 6. Splakovanje, najmanj v treh vodah, najprej s toplo vodo in nato z mrzlo. Pozimi so zmrzovale roke naših mater, da se jim je zanohtalo. Za hišo je bil travnik, kjer je vsaka gospodinja imela svoj »štrik« (vrv) za obešanje perila. So si jih pa tudi sposojale.

Odnosi med številnimi strankami v hiši so bili dobri. Seveda je bilo takrat stranišče na štrbunk zunaj. Večina strank je imela tudi nekaj gredic vrtička. Vsaka stranka je imela tudi svojo drvarnico. V bivalni kuhinji je bil zidan štedilnik na drva in premog z obvezno »kolmkišto« za spravlanje drv in premoga, kredenca, miza, stoli in klop za mizo. Na vrhu štedilnika je bilo teme, kjer so se otroci lahko pogreli ali so se grele in sušile premočene obleke pozimi po sankanju, kar je bilo tedaj veliko zimsko veselje otrok. Na štedilniku je bil obvezno lonec knajpove kave. Pomemben je bil »ror« v

štedilniku, kjer se je ogrela opeka, zavita v cunje, ki je pozimi grela posteljo otrok, kajti v »cimru« je bilo vedno zelo mraz, pogosto je bil srež po stenah. Štedilniki, ki so bili tedaj v delavskih stanovanjih, so si bili podobni. Imeli so značilni »mesingast« kotliček za gretje vode s pipico, ki ga je bilo treba vsako soboto s sidlom čistiti. Sijoč kotliček je bil nenapisano pravilo za izkazovanje dobrih gospodinj. To je bil čas, ko se stanovanja niso zaklepala kot danes, če pa že, je bil ključ navadno kar pod predpražnikom ali je celo pisalo, kje je. Javorničani smo imeli dobre odnose in stike s cigani, ki so živeli Podkočno. K vsaki družini so prihajali vedno isti, poznani. Vedno smo delili z njimi kruh ali kaj drugega. Življenje je bilo skromno, a varno.

*Razglednica
javorniškega plavža
in Trebčeve hiše,
poslana leta 1905
(fototeka GMJ)*

*V Trebežu leta 1932
(fototeka GMJ)*